

arkivrapport

Fornlämningarna L1984:6592 & L1984:7189, Strandvägen, Mariefreds socken, Strängnäs kommun, Södermanlands län. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning.

Patrik Gustafsson Gillbrand

Sammanfattning

I början av maj år 2021 genomförde Sörmlands Arkeologi AB en schaktningsövervakning i samband med nedgrävning av fiberkabel utmed Strandvägen i Mariefred. Arbetet berörde stadens äldre delar. Vid undersökningen framkom i stort sett bara fyllnadsmassor från sekelskiftet 1900, men det påträffades även en gles rad med stenar. Stenraden visade sig sammanfalla med en äldre strandkant som finns utmarkerad på en karta över staden från år 1799. Möjligen kan stenarna utgöra rester efter en dåtida strandskoning.

Inledning

I enlighet med länsstyrelsens beslut (1st dnr 431-8047-2020) har Sörmlands Arkeologi AB utfört en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning inom och i anslutning till fornlämningarna L1984:6592 och L1984:7189, Strandvägen, Mariefreds socken, Strängnäs kommun, Södermanlands län (bilaga 1-3).

Undersökningen genomfördes under perioden 2021-05-03 - 2021-05-07. Projektledare samt fält- och rapportansvarig var Patrik Gustafsson Gillbrand, verksam som arkeolog vid Sörmlands Arkeologi AB.

Schaktningsövervakningen genomfördes med anledning av att Anläggningsspecialisten AB avsåg att schakta för nedläggande av fiberkabel längs med Strandvägen fram till Gripsholmsvägen. Det planerade schaktet skulle vara drygt 200 meter långt, 0,6 meter brett och upp till 0,5 meter djupt (bilaga 3). Arbetsföretaget kom att beröra fornlämning L1984:6592, som utgörs av Mariefreds stads- lager och L1984:7189 som består av lämningar efter Mariefreds kloster (KMR, bilaga 3).

Länsstyrelsen i Södermanlands län fattade därför, med stöd av 2 kap 13§ KML i kulturmiljölagen (1988:950), beslut om en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning. Ansvarig för kostnaden var Anläggningsspecialisten AB.

Syfte & målsättning

Syftet med den arkeologiska undersökningen var i första hand att undvika att fornlämningarna påverkades av arbetsföretaget och i andra hand löpande undersöka och dokumentera mindre komplicerade lämningar inom den del av fornlämningen som berördes samt tillvara fynd. Därtill skulle lämpligt material insamlas för ¹⁴C-analys, om sådant påträffades.

Genomförande

Den övervakade schaktsträckan uppgick till en sammanlagd längd om drygt 170 meter, med en bredd om 0,6 meter och ett djup som varierade mellan 0,3 och 0,4 meter (bilaga 3 & 6). Schakten grävdes skiktvis med hjälp av gräv-maskin utrustad med planskopa. Öppnade ytor rensades kontinuerligt för hand. Därefter dokumenterades schakt och lämningar genom fotografering, beskrivning i text samt inmätning med RTK-GPS.

Initialt övervakades drygt halva schaktsträckan till sin helhet (schakt 1). Eftersom endast fyllnadsmassor berördes av arbetsföretaget kontaktades länsstyrelsen 2021-05-07 per telefon angående situationen. Därefter bedömde länsstyrelsen att resterande del av kabelschaktet kunde delundersökas genom övervakning av kortare schaktsträckor (schakt 2-5).

Inga fynd samlades in vid den arkeologiska undersökningen.

Resultat

År 1493 donerades mark inom nuvarande Mariefred till Kartusianerorden. Klostret döptes till *Monasterium Pacis Mariae*, vilket också gav staden dess namn (Schnell 1970, s. 29ff & s. 52). En tidig stadsliknande bebyggelse kan ha vuxit fram under det sena 1500-talet (Ahlberg 2005, s. 501, Schnell 1970, s. 52). Under 1600-talet drabbades orten av tre större bränder, varav den första skedde på 1630-talet. Troligen brann det igen på 1640-talet och år 1682 förstördes i stort sett hela Mariefred i en omfattande brand (Gustafsson 1997, s. 13, Schnell 1970, s. 56ff).

Strandvägen är belägen på cirka 2 meter över havet och löper längs den östra sidan av Mariefred samt angränsar till Mälaren. Undersökningsområdet bestod i huvudsak av gatumark samt mindre inslag av tomtmark (bilaga 3 & 7). Vägen är av relativt ungt datum och anlades runt sekelskiftet 1900. I samband med vägbygget fylldes den dåvarande stranden ut. Dessförinnan var stadens tomter, inom aktuellt område, mer eller mindre belägna i direkt anslutning till Mälaren (bilaga 5, SMA, LMA 04-mar-8, 04-mar-16, Schnell 1970, s. 89). Vid nuvarande Storgatans östra ände fanns tidigare en brygga, den så kallade Stadsbron, vars tillkomsttid möjligen kan beläggas till sekelskiftet 1700 (bilaga 5, Gustafsson Gillbrand 2020).

Vid schaktningsövervakningen framkom endast fyllnadsmassor av sten, grus, sand och tegelkross (bilaga 4, 6 & 7). I den västra kanten av schakt 1 påträffades dock en cirka 18 meter lång rad med ställvis glest liggande stenar, cirka 0,3-0,5 meter stora (bilaga 4). Enligt en karta över Mariefred från år 1799 sammanfaller stenarna med den dåtida standlinjen (LMA 04-mar-8). Därmed kan de utgöra rester efter en äldre strandskoning (bilaga 5). Därutöver framkom inget av arkeologiskt intresse vid undersökningen.

Bilagor

- Bilaga 1. Utdrag ur Sverigekartan med undersökningsområdets belägenhet markerat.
- Bilaga 2. Utdrag ur Terrängkartan med undersökningsområdets belägenhet markerat.
- Bilaga 3. Utdrag ur Fastighetskartan med tidigare undersökningar och övervakade schakt utmarkerade.
- Bilaga 4. Detalj av schakt 1 med påträffade stenar utmarkerade.
- Bilaga 5. Detalj av Grundkarta över Mariefred från år 1799 med schakt och påträffade stenar utmarkerade.
- Bilaga 6. Schakttabell.
- Bilaga 7. Fotodokumentation.

Referenser

Ahlberg, Nils. 2005. *Stadsgrundningar och planförändringar. Svensk stadsplanering 1521–1721*. Institutionen för landskapsplanering Ultuna Uppsala. Konstvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet. Diss. Stockholm.

Digitala Fastighetskartan. Geografiska Sverigedata (GSD). Fastighetskartan med höjdkurvor, Södermanlands län, Gävle. © Lantmäteriet Dnr R50367921_150001.

Gustafson, Anna-Greta. 1997. Stadsbranden. I: *Fyra stadskvarter i Mariefred. Borgmästaren, Fabrikören, Kantorn, Baderskan*. Anna-Greta Gustafson & Gustav Lundberg. Mariefreds hembygdsförening. Mariefred.

Gustafsson Gillbrand, Patrik. 2020. *Baderskan*. Fornlämning L1984:6592, Baderskan 1 & Mariefred 2:20, Mariefreds socken, Strängnäs kommun, Södermanlands län. Arkeologisk förundersökning. *Sörmlands Arkeologi Rapport 2020:20*. Nyköping.

KMR. Kulturmiljöregistret/Fornsök, Riksantikvarieämbetet. Datauttag Södermanlands län (2021-01-07), Södermanlands län (www.fmis.raa.se).

Schnell, Ivar. 1970. *Mariefreds stad. Södermanlands hembygdsförbunds sockenbeskrivning för hembygdsundervisning nr 24*. Nyköping.

Terrängkartan, Geografiska Sverigedata (GSD). Södermanlands län. Källa: Lantmäteriet.

Arkiv

Lantmäterimyndighetens arkiv (LMA), Arkivsök.

Akt nr 04-mar-8. Grundkarta, Mariefred, år 1799.

Akt nr 04-mar-16, Karta, Mariefred, år 1824.

Sörmlands museums arkiv & bibliotek (SMA)

Situations Carta ifrån och öfwer Mariefreds stad. Grundritning med vägar och tullar, år 1759.

StadsGis Mariefred. SR-GIS 2015, upprättat av Björn Pettersson, Sörmlands museum. Nyköping.

Administrativa uppgifter

Projektnummer Sörmlands Arkeologi AB: 2032

Länsstyrelsens dnr: 431-8047-2020

Tid för undersökningen: 2021-05-03 - 2021-05-07

Personal: Patrik Gustafsson Gillbrand

Belägenhet: N (X) 6570925,20 E (Y) 626870,68

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

Höjdsystem: RH 2000

Undersökt yta: Intensivt: 112 m²

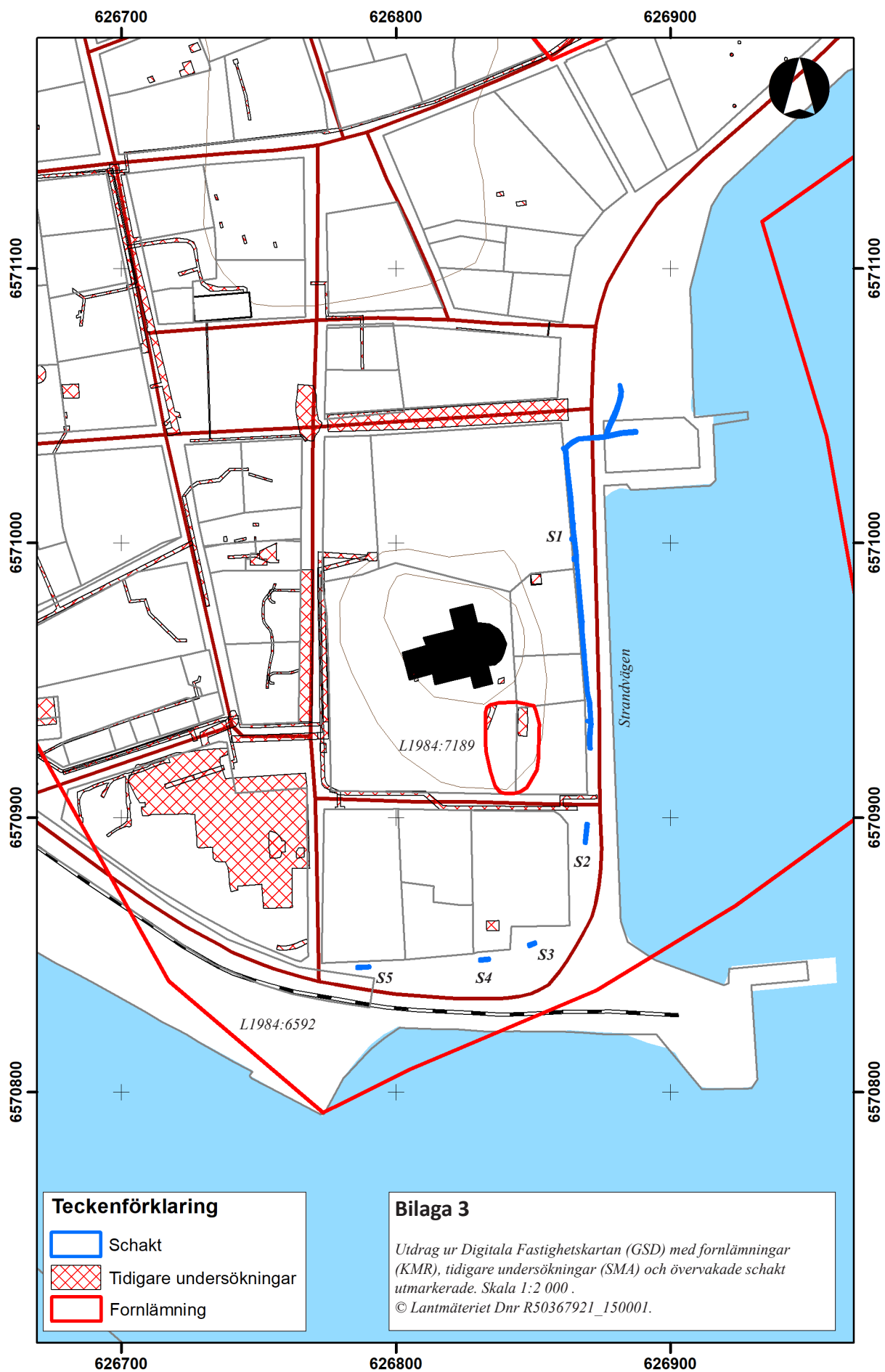
Inget analogt dokumentationsmaterial utöver rapporten föreligger. Digital dokumentation förvaras hos Sörmlands Arkeologi AB i väntan på meddelande från ATA angående rutiner för leverans av digitalt material.

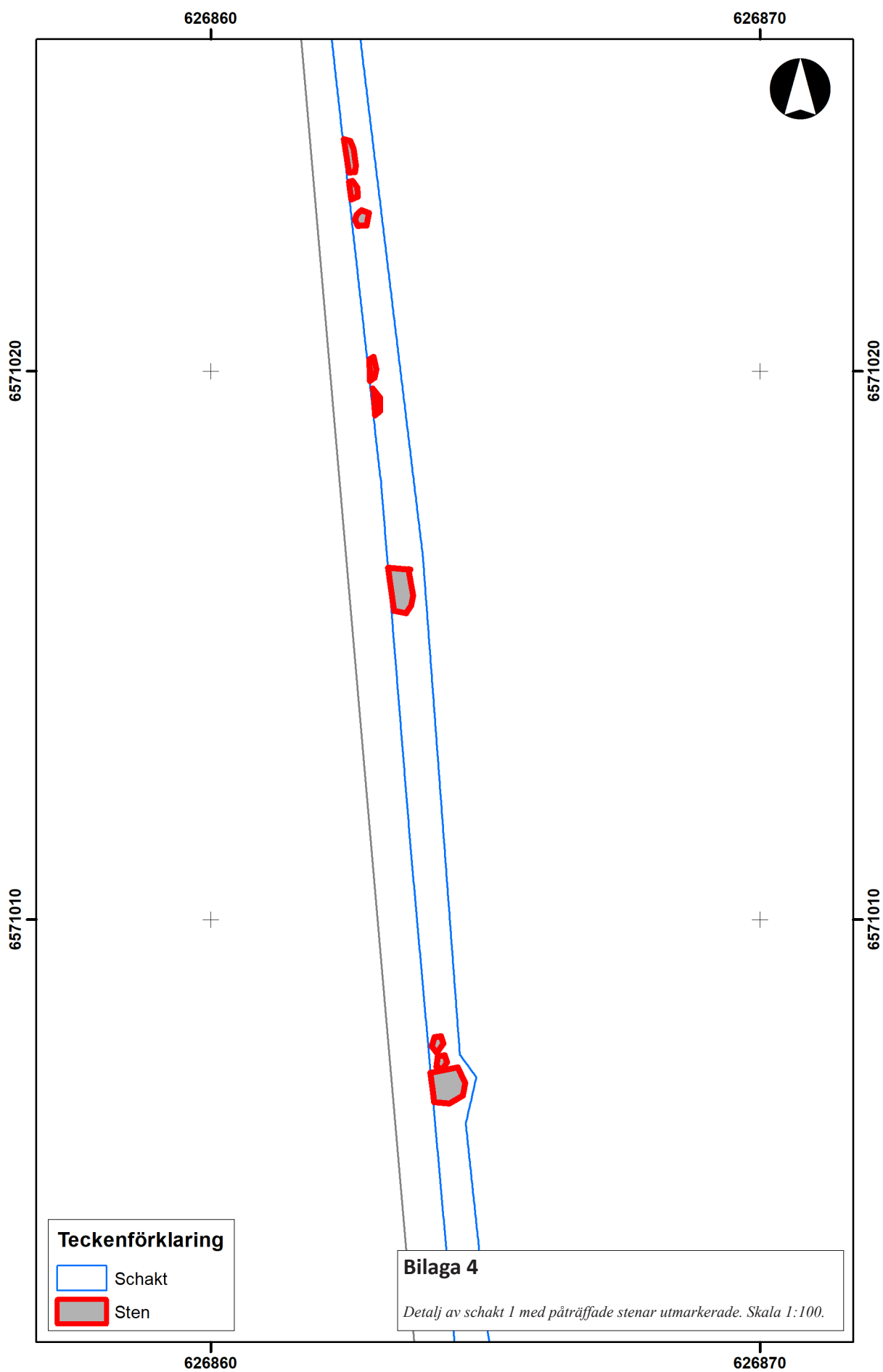
Inga fynd samlades in vid den arkeologiska undersökningen.

Rapporten laddas ned via www.sormlandsarkeologi.se eller beställs från Sörmlands Arkeologi AB, Tideliussgatan 37, 118 69 Stockholm, mail@sormlandsarkeologi.se. Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY. <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv> © Sörmlands Arkeologi AB. Nyköping 2021.

Bilagor

Bilaga 6. Schakttabell

Schakt nr	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Beskrivning
1	154	0,6	0,4	Utfyllnadsmassor med sand, grus och sten. Inslag av och enstaka tegelfragment, spik, BII4 och sentida porslin (1700-1950). I västra delen av schaktet framkom en rad med stenar, mellan 0,3-0,5 m stora. Ingen undergrund.
2	7	0,6	0,4	Utfyllnadsmassor med sand, grus och sten. Inslag av och enstaka tegelfragment, spik, BII4 och sentida porslin (1700-1950). Ingen undergrund.
3	2,5	0,6	0,4	Utfyllnadsmassor med sand, grus och sten. Inslag av och enstaka tegelfragment, spik, BII4 och sentida porslin (1700-1950). Ingen undergrund.
4	3,5	0,6	0,4	Utfyllnadsmassor med sand, grus och sten. Inslag av och enstaka tegelfragment, spik, BII4 och sentida porslin (1700-1950). Ingen undergrund.
5	4,5	0,6	0,4	Utfyllnadsmassor med sand, grus och sten. Inslag av och enstaka tegelfragment, spik, BII4 och sentida porslin (1700-1950). Ingen undergrund.

Bilaga 7. Fotodokumentation

Översikt före schaktning i undersökningsområdets norra del. Till vänster finns Strandvägen och där bakom skymtar Mälaren. Bilden är tagen från norr. Foto: Patrik Gustafsson Gillbrand 2021, Sörmlands Arkeologi AB.

Översikt före schaktning i undersökningsområdets södra del. Bilden är tagen från norr. Foto: Patrik Gustafsson Gillbrand 2021, Sörmlands Arkeologi AB.

Översikt före schaktning i undersökningsområdets sydligaste del mot Gripsholmsvägen. I bildens västra kant finns Gripsholm. Bilden är tagen från öster. Foto: Patrik Gustafsson Gillbrand 2021, Sörmlands Arkeologi AB.

Schakt 1. Bilden är tagen från norr. Den röda pilen pekar på den nordligaste stenen som framkom i schaktet. Foto: Patrik Gustafsson Gillbrand 2021, Sörmlands Arkeologi AB.

Schakt 2. Bilden är tagen från söder. Foto: Patrik Gustafsson Gillbrand 2021, Sörmlands Arkeologi AB.

Schakt 3. Bilden är tagen från västsydväst. Foto: Patrik Gustafsson Gillbrand 2021, Sörmlands Arkeologi AB.